

شناخت عوامل مؤثر بر ایجاد فرهنگ ایثار اجتماعی در دانشگاه آزاد اسلامی

سمیه قجری^۱

چکیده:

فرهنگ ایثار یکی از ارزش‌هایی است که در تمام جوامع بشری دارای جایگاه خاصی است و به‌عنوان فرهنگی است که انسان از طریق آن می‌تواند به ملاک‌های انسانی و اخلاقی الهی دست یابد؛ بنابراین مفهوم، هدف این مقاله شناخت عوامل مؤثر بر ایجاد فرهنگ ایثار اجتماعی در دانشگاه آزاد اسلامی است. روش پژوهش پیش‌رو بر مبنای هدف؛ کاربردی و بر مبنای استراتژی؛ توصیفی - پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش شامل اساتید دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال به تعداد ۱۵۶ نفر است. روش مطالعه کتابخانه‌ای - میدانی است که با استفاده از ابزار پرسشنامه به تعداد ۲۹ سؤال است که این سؤالات بر اساس مطالعه مبانی نظری موضوع و نظر خبرگان تنظیم گردید و در اختیار پاسخ‌گویان قرار گرفت. یافته‌های پژوهش با استفاده از آزمون رگرسیون نشان داد ابعاد نگرشی، رفتاری و اجتماعی همراه با شاخص‌های آن به‌عنوان عوامل مهم مؤثر بر فرهنگ ایثار اجتماعی در بین اساتید دانشگاه مورد تأیید است.

واژگان کلیدی:

بعد نگرشی، بعد رفتاری، بعد اجتماعی، ایثار اجتماعی، فرهنگ.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۲۰

۱. استادیار مدیریت دولتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق، نراق، مرکزی، ایران.

somayeghajari@gmail.com

❖ مقدمه

فرهنگ عامل تأثیرگذاری برای جهت‌دهی به ذهن و رفتار عمومی افراد جامعه محسوب می‌شود. اندیشیدن و تصمیم‌گیری جامعه بر اساس فرهنگی است که بر ذهن افراد آن جامعه حاکم است؛ یعنی فرهنگی که بیانگر معیارها، ارزش‌ها و ضابطه‌ها و نمایش‌گر میناها است و این فرهنگ بدون فهم، درک و تفسیر مکاتب آن ملل میسر نیست. هویت و حیات انسان به فرهنگ گره خورده است. انسان‌ها با فرهنگ متولد شده، زندگی کرده و رشد می‌یابند. در تمام جوامع بشری، ارزش‌هایی وجود دارد که بنیان اصلی فرهنگ آن جامعه را شکل می‌دهد. اهمیت و جایگاه این ارزش‌ها به گونه‌ای است که هر ملتی، هویت و حیات اجتماعی و سیاسی خود را در پابندی و احترام به آن‌ها و انتقال کامل آن به نسل‌های آینده می‌داند. فرهنگ ایثار، یکی از این ارزش‌هاست که در تمام جوامع دارای جایگاه ویژه‌ای است و به‌عنوان یک فرهنگ رشدیافته و مترقی، جزء برترین مفاهیم الهی و از والاترین مفاهیمی است که یک فرد متعهد و پابند به ملاک‌های انسانی و اخلاقی می‌تواند به آن مقام دست یابد (مقدم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۲).

ایثار، دارای مراتب و درجات گسترده‌ای است که این مراتب از ایثار در مال به معنای بذل و بخشش اموال تا عالی‌ترین مرتبه ایثار که همان ایثار جان و جهاد در راه خداست را در برمی‌گیرد (موسی‌پور، ۱۳۹۱: ۱۱۲). در واقع ایثار در میان مجموعه مفاهیم و اصطلاحات ارزشی اسلام دارای جایگاه و مرتبت خاصی است (مزیدی، ۱۳۹۱: ۲۳). زیرا ایثار یکی از مسائل علم اخلاق و یک فضیلت اخلاقی است که در دین مبین اسلام به آن توجه وافر شده است. فرهنگ ایثار اجتماعی یکی از مصادیق ایثار است که نیاز روز جامعه ما محسوب می‌شود. این مفهوم از فرهنگ شهادت نشأت می‌گیرد و وجود آن در لایه‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه امروزی می‌تواند بسترهای نهادینه کردن فرهنگ فداکاری، گذشت، دگرخواهی و دگردوستی و نوع دوستی را در جامعه ترویج دهد. ایثارگر اجتماعی منافع جمعی را برتر از منافع شخصی می‌داند و نسبت به مشکل‌همنوع خویش حساس است و احساس مسئولیت می‌کند. با ترویج فرهنگ ایثار در جامعه می‌توان وجدان کاری افراد و استحکام روابط بین فردی را بالا برد (عزیزی، ۱۳۹۳: ۸۹).

بنابراین توجه به مفهوم ایثار اجتماعی و ارج نهادن و ترویج آن می‌تواند فردگرایی و ارجح بودن اهداف و منافع فردی به جمعی را کمرنگ نماید و به انسان کمک کند تا خود حقیقی وجودش را دریابد و برای تعالی آن تلاش نماید (حبیب‌زادگان، ۱۳۹۶: ۴۵). وجود این روحیه در انسان ایثارگر باعث می‌شود که در عین نیاز به چیزی، آن‌را به دیگری ببخشد و روح بشردوستی و هم نوع‌دوستی را به نمایش بگذارد و به کمال دست یابد (کاظمی، ۱۳۹۵: ۷۶).

مسأله‌ای که در مورد مفهوم ایثار وجود دارد این است که این مفهوم در دوران انقلاب اسلامی و دفاع مقدس اهمیت زیادی داشته است، در حالی که امروزه با توجه به گسترش فرهنگ غرب‌گرایی و فردگرایی اهمیت ایثار اجتماعی در سطح جامعه به منظور کمک به هم‌نوع کاهش یافته است و این امر ضرورت توجه به مفهوم ایثار اجتماعی را پررنگ می‌کند؛ بنابراین دانشگاه به‌عنوان یک‌نهاد آموزشی و تربیتی نقش مهمی در ترویج این فرهنگ در بین نسل آینده دارند، زیرا می‌تواند با گسترش این فرهنگ در فضای دانشگاه و کلاس درس، نگرش دانشجویان را به‌عنوان نسل آینده نسبت به مفهوم ایثار اجتماعی کامل نماید. در فضای آموزشی دانشگاه، شغل معلمی و اهمیت آن در تربیت نسل جوان، ایجاب می‌کند که اساتید با روحیه ایثارگری به آموزش و تربیت دانشجویان تحت تعلیم خود درزمینه ایثار اجتماعی توجه کنند. به عبارتی در کلاس‌های درس با رفتارهای مبتنی بر مفهوم ایثار، به آشنایی و توسعه این مفهوم در نگرش و رفتار افراد تحت تعلیم خود توجه نمایند؛ زیرا داشتن این روحیه در اساتید برای انجام وظایف خود می‌تواند به‌عنوان یک الگوی فرهنگی در ذهن دانشجویان که نسل آینده کشور را تشکیل می‌دهند معرفی و تثبیت شود و به گسترش این فرهنگ توسط دانشجویان در سطح جامعه به‌منظور تعالی جامعه در دوران آینده کمک نماید. بنابراین برای شکل‌گیری فرهنگ ایثار اجتماعی و تقویت آن، به مؤلفه‌ها و شاخص‌هایی نیاز است که از مکاتب و آیین هر ملت و قومی نشأت می‌گیرد (رسالت، ۱۴۰۰: ۴۳). با توجه به اینکه مطالعه مقاله حاضر در دانشگاه آزاد اسلامی است، بنابراین برای گسترش فرهنگ ایثار اجتماعی در محیط دانشگاه که بر مبنای آموزش و پرورش اساتید دانشگاه شکل می‌گیرد، باید مؤلفه‌ها و شاخص‌های خاص این محیط مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. اگرچه امروزه درزمینه ایثار به‌صورت عام و ایثار اجتماعی به‌صورت خاص مقالات و پژوهش‌های متعددی انتشار یافته است، اما خلأهایی در معرفی این مفهوم به‌صورت نظری و

کاربردی و همچنین زمانی و مکانی به خصوص در دانشگاه‌ها مشاهده می‌شود و می‌توان گفت مقاله مشخصی که بتواند ابعاد و شاخص‌های آن‌را به صورت دقیق در دانشگاه تبیین کند وجود ندارد و این خلأ اهمیت انجام این پژوهش را ضرورت می‌بخشد. به همین دلیل پژوهش حاضر در نظر دارد عوامل مؤثری که می‌تواند به ایجاد و تقویت فرهنگ ایثار اجتماعی در دانشگاه آزاد اسلامی کمک کند را شناسایی نماید؛ بنابراین سؤال اصلی مقاله حاضر این است که عوامل مؤثر بر ایجاد فرهنگ ایثار اجتماعی در دانشگاه آزاد اسلامی چه است؟

پیشینه پژوهش

رسالت (۱۴۰۰) پژوهشی با عنوان «بررسی نقش و جایگاه فعالان زن حوزه رسانه در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت» با استفاده از روش پژوهش تحلیل محتوای کمی و با در نظر گرفتن کلیه پست‌ها و مطالب ارائه‌شده توسط فعالان زن حوزه رسانه در مورد ایثار و شهادت در شبکه اجتماعی در سال ۱۳۹۹ و با روش نمونه‌گیری تمام شمار انجام داده است. وی در پژوهش خود به این نتیجه رسید که بین نوع مطالب و محتوای ارائه‌شده توسط فعالان زن حوزه رسانه در خصوص فرهنگ ایثار و میزان استقبال کاربران از این مطالب ارتباط معناداری وجود دارد. در این راستا، بین نوع متن (ساده، شعر، نقل قول و...) و میزان استقبال کاربران رابطه معناداری مشاهده می‌شود. علاوه بر این، نوع تصویر ارائه‌شده (عکس، فیلم، کلیپ و...) و استقبال کاربران رابطه معناداری وجود دارد. همچنین بین هشتگ‌های استفاده‌شده در این پست‌ها و میزان استقبال کاربران ارتباط معناداری مشاهده می‌شود. به عبارتی می‌توان گفت که محتوا و مطالب ارائه‌شده توسط فعالان زن حوزه رسانه، زمینه‌های توجه و نگرش کاربران در خصوص فرهنگ ایثار را فراهم می‌نماید و در نتیجه بر ترویج این فرهنگ در جامعه اثرگذار است.

آقامحمدی (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «واکای مؤلفه‌های ایثار اجتماعی در آموزه‌های قرآنی و تعیین جایگاه آن‌ها در اسناد تحولی آموزش و پرورش ایران» با روش توصیفی از نوع تحلیل محتوا در متون و اسناد تحولی (مبانی نظری تحول بنیادین، برنامه درسی ملی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران که جمعاً ۵۷۰ صفحه بود) به این نتیجه رسید که مؤلفه‌های ایثار اجتماعی شامل؛ شهادت‌طلبی، مقدم داشتن دیگران بر خود برای رضای خود،

گسترش روحیه گذشت و فداکاری در جامعه، دوستی و محبت در جامعه، بذل مال باهدف فقرزدایی، ایجاد روحیه همبستگی، ترجیح منافع ملی بر منافع فردی و گروهی، عزت طلبی، خدمت‌گزاری به خلق و گسترش عدالت‌طلبی در جامعه است.

سالاریان و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «بایسته‌های مهندسی فرهنگ در جامعه از منظر قرآن با تأکید بر نقش فرهنگ ایثار» با استفاده از روش توصیفی و مطالعات کتابخانه‌ای به این نتیجه رسیدند که برای داشتن جامعه قرآنی با فرهنگ ایثار باید فرهنگ به‌صورت کامل مهندسی‌شده توسط دولت برنامه‌ریزی گردد و با اجرای برنامه‌های مدون موجب سرلوحه قرار گرفتن آموزه‌های قرآن و سنت در زمینه ایثار در تمامی زندگی و امور اجتماعی قرار گیرد.

قاسم پور، خلیلی و یاسینی فرد (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان تأثیر فرهنگ ایثار و شهادت بر رفتار شهروندی: تبیین نقش سرمایه اجتماعی در بین کارکنان دانشگاه ایلام با روش پژوهش توصیفی - پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه استاندارد به این نتیجه رسیدند که فرهنگ ایثار و شهادت و مؤلفه‌های آن عمل صالح و پرهیزگاری، مردم‌داری، عدم تعلق به دنیا و خدامحوری هم به‌طور مستقیم و هم از راه تقویت سرمایه اجتماعی بر رفتار شهروندی سازمانی تأثیرگذار است.

شاه نوروزی، اسماعیلی، امام‌جمعه (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «عوامل مؤثر بر ارتقاء اثربخشی شیوه‌های ترویج فرهنگ ایثار و شهادت» با استفاده از روش پژوهش کیفی به این نتیجه رسیدند که کیفیت‌بخشی به آثار ترویجی فرهنگ ایثار و شهادت با ۸۹/۳ درصد بالاترین میانگین و را در بین مؤلفه‌های مؤثر داراست و واقع‌گرایی در تولیدات و توجه به آثار تولیدی برای کودکان و نوجوانان، بهره‌گیری از هنر و تحول و خلاقیت در شیوه‌ها در رده‌های بعدی قرار دارد.

کاظمی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «بررسی مؤلفه‌های جمعی فرهنگ ایثار و شهادت در خاطرات آزادگان دفاع مقدس به‌مثابه سرمایه اجتماعی» با استفاده از روش پژوهش کیفی - تحلیل اسنادی و استفاده از ابزار فیش‌برداری از خاطرات آزادگان به دنبال شناسایی مؤلفه‌های جمعی فرهنگ ایثار و شهادت بودند. یافته‌های پژوهش نشان داد که فرهنگ ایثار و شهادت به‌عنوان فرهنگ غنی مبتنی بر تعالیم تشیع به‌مثابه سرمایه اجتماعی مشتمل بر مؤلفه‌های

رفتار جمعی مثبتی است که موجب انسجام، تقویت روحیه مشارکت و همکاری و ایجاد رشد شبکه‌های انسانی می‌شود که مصداق‌های آن را می‌توان درباره آزادگان در سخت‌ترین شرایط اردوگاه‌های دشمن بیان نمود. این مؤلفه‌ها شامل: سلوک و اخوت ایمانی از طریق رشد شاخص‌های سرمایه اجتماعی است. رفتارهایی مثل مهرورزی و عطف، تلاش در جهت رفع نیازهای یکدیگر، فریادرسی و رفع گرفتاری‌های یکدیگر در این پژوهش اهمیت زیادی دارد. درنهایت مؤلفه‌های این فرهنگ شامل حسن سلوک، اخوت ایمانی و ارشاد است.

مبانی نظری پژوهش

ایثار اجتماعی

در تمام جوامع بشری، ارزش‌هایی وجود دارد که بنیان اصلی فرهنگ آن جامعه را شکل می‌دهند. اهمیت و جایگاه این ارزش‌ها به‌گونه‌ای است که هر ملتی، هویت و حیات اجتماعی و سیاسی خود را در پایبندی و احترام به آن‌ها و انتقال کامل آن به نسل‌های آینده می‌داند (کاناس، ۲۰۱۵: ۱۲۴). فرهنگ ایثار، یکی از این ارزش‌هایی است که در جوامع بشری دارای جایگاه ویژه‌ای است و به‌عنوان یک فرهنگ برجسته، جزء برترین مفاهیم الهی و از والاترین ارزش‌هایی است که یک فرد متعهد و پایبند به ملاک‌های انسانی و اخلاقی می‌تواند به‌آن دست یابد (مقدم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۴). ایثار در بین مجموعه مفاهیم و اصطلاحات ارزشی اسلام دارای جایگاه و مرتبت خاصی است (مزیدی، ۱۳۹۱: ۲۲).

بشر از دیرباز تاکنون برای زندگی مرفه‌تر و پیش‌بردن اهداف خود براساس مقتضیات زمانی و مکانی مفاهیم و ارزش‌هایی را برای خود در نظر می‌گیرد که یکی از نتایج آن هموارتر شدن مسیر زندگی بشر در ابعاد مختلف است. زندگی اجتماعی انسان‌ها همراه با قوانین و مقررات و هنجارها و عرف همراه است که در تکامل جامعه اهمیت زیادی دارد. یکی از این مواردی که در درون عرف قرار دارد مسأله ایثار اجتماعی و یا از خودگذشتگی اجتماعی است که از تعاملات اجتماعی و فرهنگی جوامع محسوب می‌شود.

ایثار یکی از موضوعات مطرح‌شده در علم اخلاق محسوب می‌شود و فضیلتی اخلاقی به‌شمار می‌آید. ایثار به‌معنای تفصیل، محبت و گرمی داشتن دیگری، فضل، بزرگی و از خودگذشتگی

است (عباسیان، ۱۳۹۴: ۱۲۱). در فرهنگ دهخدا ایثار به معنای بذل و بخشش، برتری داشتن دیگری بر خود، گذشت از حق خود برای دیگران، تقدم نفع رساندن به دیگران نسبت به منفعت خود، است (دهخدا، ۱۳۹۷). ایثار به معنای برگزیدن، هدف دیگران را بر خود مقدم دانستن، از خودگذشتگی و مانند این‌ها است (موسی‌پور، ۱۳۹۱: ۱۰۶). ایثار ابتدا در خانواده رشد می‌یابد و سپس در اجتماع تقویت می‌گردد. بنابراین ایثار در بطن یک رابطه ناب و اصیل انسانی شکل می‌گیرد و دامنه و تداوم روابط دگرخواهی و نوع‌دوستی در ورای اجتماعات طبیعی (خانواده، دوستان و نزدیکان) معنا می‌یابد و توسعه این روابط به ارتباطات بین فردی و زندگی اجتماعی قوام می‌بخشد. حیات اجتماعی محصول تعامل کنشگرانی است که زندگی و وجود انسانی آنان در بستر زندگی اجتماعی تبلور می‌یابد و تمام وجودشان معطوف به دیگران می‌گردد. رواج ایثار در سطح جامعه باعث خروج انسان‌ها از انزوا و خلوت محض می‌شود و با افزایش دامنه جذب و رواج ارزش‌های عام، نوعی وحدت و مدارا به‌همراه می‌آورد که در درون آن موجودیت انسان‌ها و گروه‌های متفاوت حفظ می‌گردد. رفتارهای ایثارگرایانه در زمره رفتارهای دگردوستانه و اخلاقی قرار می‌گیرند که در هر جامعه یکپارچگی بین اجزاء مختلف جامعه را فراهم می‌نمایند و مهم‌ترین عامل در پیوند اجتماعی، روابط بین شخصی و تقویت‌کننده حیات اجتماعی هستند. ایثار اجتماعی یکی از مصادیق اصلی ایثار است و نیاز روز جامعه ما است. ایثار اجتماعی شامل از خودگذشتگی در جامعه، کمک به هم‌نوع، دوری از گناه و مفاهیم زیاد دیگری است و از مکتب شهادت نشأت می‌گیرد. ایثار اجتماعی با حضور در لایه‌های مختلف اجتماعی بسترهای نهادینه شدن فرهنگ فداکاری و گذشت و ترجیح منافع دیگران را بر خود، دگردوستی و دگرخواهی را فراهم می‌کند و مسیر عزت یک جامعه را در تمام عرصه‌های سیاسی، فرهنگی، اقتصادی که همان عرصه مقاومت است فراهم می‌کند.

بعد اجتماعی ایثار ناظر به رفتارهای ایثارگرانه‌ای است که فرد در ارتباط با دیگران، خانواده، بستگان، دوستان و همه کسانی دارد که به‌نوعی با آن‌ها مرتبط است. بعد اجتماعی ایثار به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم، به امور اقتصادی و مادی زندگی اجتماعی نیز ارتباط پیدا می‌کند (عزیزی، ۱۳۹۳).

شاید بحث در مورد ایثار در ایران ذهن را به سمت دفاع مقدس رهنمون کند که در این دوران نشانه‌های بارزی از ایثار اجتماعی را می‌توان در رفتار افراد حاضر در جنگ یا در جامعه برای کمک به افرادی که در حال جنگیدن بودند، مشاهده نمود؛ اما گذر زمان و فاصله‌گیری از آن دوران و تغییر فرهنگ جامعه بر مبنای پیشرفت فناوری و رسانه، لزوم بازشناسی ابعاد فرهنگ ایثار را بر مبنای شرایط امروزی ضروری می‌کند.

مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت از نظر مقام معظم رهبری شامل؛ اخلاص، گذشت و فداکاری، عدالت‌خواهی، تقوا و پرهیزگاری، زمان‌شناسی، عزت‌طلبی، آزادی‌خواهی، مقاومت و سخت‌کوشی معرفی می‌کند (غفاری و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰۴). این فرهنگ در سطح جامعه منجر به فدا شدن جان برای حفظ ارزش‌ها، عزت‌نفس بخشیدن به افراد جامعه، ایجاد هویت مشترک در بین افراد جامعه، همبستگی اجتماعی و داشتن روحیه ظلم‌ستیزی و عدالت‌طلبی می‌شود (مسعودی، ۱۳۹۵: ۹۰). علاوه بر این رفتار شهروندی سازمانی از جمله رفتارهایی است که برای شکوفایی این فرهنگ از عقاید دینی نشأت می‌گیرد این نوع رفتارها در آموزه‌های دینی با عناوینی مثل؛ گذشت، انفاق، ایثار، جوانمردی، اخوت، مهرورزی، یتیم‌نوازی، مردم‌داری، دیگر خواهی در روابط اجتماعی، مورد تأکید قرار می‌گیرد (رعنائی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۶).

حاجیان (۱۳۹۲) اصول ایثار اجتماعی را شامل: اصل وجوب دفاع و جهاد با ظالمان، اصل ارزش دادن به شهیدان، نمایه‌سازی و صیای شهیدان، موزه شهیدان، تقویت فعالیت‌های فرهنگی جامعه، زنده نگه داشتن فرهنگ عاشورا، اصلاح نهاد خانواده، می‌داند (حاجیان، ۱۳۹۲: ۱۴۲).

رویکردهای نظری به ایثار

در زمینه ایثار رویکردها و دیدگاه‌های زیادی وجود دارد که برخی از این دیدگاه‌ها مطرح می‌گردد. الف) دیدگاه سرشت بد انسان به صورت ذاتی: توماس هابز بیان می‌کند که انسان موجودی تنها، بیچاره، موذی و حقیر است و بر این اساس نمی‌تواند ایثار اجتماعی انجام دهد و جان و مال خود را برای نیل به اهداف بالاتر هزینه نماید.

ب) رویکرد مبادله‌ای: این رویکرد بیان می‌کند که رفتار انسان‌ها تابعی از نوعی مبادله است یعنی چیزی می‌دهد و یک چیز می‌گیرد (مرتضوی، ۱۳۹۱: ۱۳).

ج) رویکرد تضاد: کارل مارکس اعتقاد دارد که تغییر و تحول هر پدیده‌ای ناشی از تضاد بین آن‌هاست. فرد زمانی که افراد یا خانواده یا هم‌نوع خود را در معرض خطر یا مرگ می‌بیند، جان خود را به خطر می‌اندازد تا دیگری را نجات دهد. کانت نیز خودخواهی را ناشی از فقدان ایثار و نوع دوستی بیان کرده است و می‌گوید: خودخواهی و ایثار در درون انسان به حالت ستیز و مقابله وجود دارند که اگر خودخواهی کنار رود فرد به هم‌نوع خود کمک می‌کند.

د) دیدگاه اسلام به ایثار: در این رویکرد توجه به روح انسانی و پیوند آن با ماوراء الطبیعه اهمیت زیادی دارد. در این رویکرد بر مبنای نظریه اشتیاق افراد تمایل به عمل خیر دارند زیرا این خیر در وجود انسان به صورت ذاتی وجود دارد. همچنین در نظریه وجدانی؛ نیرویی به نام وجدان، انسان را از درون ندا می‌دهد که به کدام معروف بپردازد و از کدام منکر دوری کند. یا در نظریه زیبایی؛ اخلاق را در شناسایی زیبایی‌های معنوی مثل؛ ایثار، تشویق می‌کند. در نظریه دیگری بر مبنای این رویکرد که به نظریه عاطفی معروف است بیان می‌کند که عواطف بشری از عواطف فردی بالاتر است و نسبت به همه انسان‌ها احساس مهر و محبت می‌کنند. بر این اساس ایثار، همواره لذت‌بخش است و باعث شادمانی ایثارگر می‌شود (مرتضوی، ۱۳۹۲: ۱۵-۱۳).

درواقع فرهنگ ایثار و شهادت؛ نظام ارزش‌ها، باورها و الگوهای هنجاری هدایت‌گر به مجموعه نقش‌ها، رفتارها و روابط اجتماعی برخاسته از جهان‌بینی اسلامی و الهی است (غفاری،

❖ ۱۳۹۷:۳۸۱). با توجه به ادبیات موردبررسی عوامل مؤثر بر فرهنگ ایثار اجتماعی را می‌توان در جدول (۱) خلاصه نمود:

جدول ۱. عوامل مؤثر بر فرهنگ ایثار اجتماعی مستخرج از مبانی نظری پژوهش

ابعاد	شاخص‌ها	منبع
نگرشی	اخلاص	غفاری (۱۳۹۳)
	گذشت	غفاری (۱۳۹۳)، رعنائی (۱۳۹۶)، آقامحمدی (۱۳۹۸)، عزیزی (۱۳۹۳)،
	عدالت‌خواهی	غفاری (۱۳۹۳)، مسعودی (۱۳۹۵)، آقامحمدی (۱۳۹۸)
	تقوا و پرهیزگاری	غفاری (۱۳۹۳)، قاسم پور (۱۳۹۸)
	عزت‌طلبی و عزت‌بخشی	غفاری (۱۳۹۳)، مسعودی (۱۳۹۵)، آقامحمدی (۱۳۹۸)
	آزادی‌خواهی	غفاری (۱۳۹۳)، کاظمی (۱۳۹۵)
	تعهد به اخلاقیات	مقدم زاده (۱۳۹۴)، قاسم پور (۱۳۹۸)
	خدمت‌محوری	قاسم پور (۱۳۹۸)
	خودشناسی	حبیب زادگان (۱۳۹۲)، کاظمی (۱۳۹۵)،
رفتاری	مقاومت و سخت‌کوشی	غفاری (۱۳۹۳)، کاظمی (۱۳۹۵)
	زمان‌شناسی	غفاری (۱۳۹۳)، قاسم پور (۱۳۹۸)
	جوانمردی و بخشش	رعنائی (۱۳۹۶)، آقامحمدی (۱۳۹۸)، کاظمی (۱۳۹۵)
	مهرورزی و محبت	رعنائی (۱۳۹۶)، آقامحمدی (۱۳۹۸)
	مردم‌داری و نوع‌دوستی	رعنائی (۱۳۹۶)، قاسم پور (۱۳۹۸)، عزیزی (۱۳۹۳)
	دیگرخواهی و ارجحیت منافع جمع بر فرد	رعنائی (۱۳۹۶)، آقامحمدی (۱۳۹۸)، کاظمی (۱۳۹۵)، حبیب زادگان (۱۳۹۲) عزیزی (۱۳۹۳)
	ظلم‌ستیزی	مسعودی (۱۳۹۵)، آقامحمدی (۱۳۹۸)
	عدم تعلق به دنیا	قاسم پور (۱۳۹۸)

	عمل صالح	قاسم پور (۱۳۹۸)
	ایجاد هویت مشترک	مسعودی (۱۳۹۵)
	استفاده از شبکه‌های مجازی	آقامحمدی (۱۳۹۸)، رسالت (۱۴۰۰)
اجتماعی	همبستگی اجتماعی	مسعودی (۱۳۹۵)، آقامحمدی (۱۳۹۸)
	ارتباط با امور اقتصادی و مالی	مقدم زاده (۱۳۹۴)، حبیب زادگان (۱۳۹۲)، آقا محمدی (۱۳۹۸)
	مهندسی فرهنگ	سالاریان و همکاران (۱۳۹۸)
	واقع‌گرایی محصولات فرهنگی	سالاریان و همکاران (۱۳۹۸)
	کیفیت‌بخشی به آثار ترویجی فرهنگ ایثار	سالاریان و همکاران (۱۳۹۸)
	اصلاح نهاد خانواده و نهاد آموزشی	حاجیان (۱۳۹۲)، شاه نوروزی (۱۳۹۶)
	زنده‌نگهداشتن فرهنگ عاشورا	عزیزی (۱۳۹۳)، حاجیان (۱۳۹۲)
	نمایه‌سازی و صیای شهدا	حاجیان (۱۳۹۲)، شاه نوروزی (۱۳۹۶)
	تقویت فعالیت‌های فرهنگی در سازمان‌ها	حاجیان (۱۳۹۲)، شاه نوروزی (۱۳۹۶)

با توجه به این جدول سؤالات فرعی پژوهش را می‌توان این‌گونه بیان نمود:

آیا عوامل نگرشی بر فرهنگ ایثار اجتماعی در بین اساتید دانشگاه آزاد اسلامی تهران شمال تأثیر معنادار دارد؟

آیا عوامل رفتاری بر فرهنگ ایثار اجتماعی در بین اساتید دانشگاه آزاد اسلامی تهران شمال تأثیر معنادار دارد؟

آیا عوامل اجتماعی بر فرهنگ ایثار اجتماعی در بین اساتید دانشگاه آزاد اسلامی تهران شمال تأثیر معنادار دارد؟

روش پژوهش

روش این پژوهش بر مبنای هدف؛ کاربردی است؛ زیرا محقق قصد کاربرد نتایج پژوهش را در جامعه مورد بررسی دارد. روش پژوهش بر مبنای استراتژی؛ توصیفی-پیمایشی است زیرا برای شناخت عوامل مؤثر بر فرهنگ ایثار اجتماعی از نظر خبرگان که شامل اساتید دانشگاه آزاد اسلامی است، استفاده شد و موضوع ایثار اجتماعی از دیدگاه آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت. در مرحله بررسی و تحلیل داده‌ها جامعه آماری شامل اساتید دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال در رشته مدیریت به تعداد ۱۵۶ نفر بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند و پرسشنامه محقق ساخته‌ای در اختیار آن‌ها قرار گرفت. روش گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و میدانی است. در بخش کتابخانه‌ای با مراجعه به مقالات و اسناد موجود در زمینه فرهنگ ایثار و شهادت و ایثار اجتماعی ابعاد و شاخص‌هایی شناسایی شد و در بخش میدانی از طریق پرسشنامه‌ای با ۲۹ سؤال از افراد مورد مطالعه نظرخواهی شد. روایی پرسشنامه با استفاده از روایی محتوا تأیید شد و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ $0/763$ تعیین شد که به علت اینکه از $0/7$ بیشتر است، نمایانگر پایایی درونی سؤالات در سطح قابل قبول است. روش تحلیل داده‌ها با توجه به موضوع پژوهش آزمون نرمال بودن داده‌ها و رگرسیون است. در این مقاله متغیر وابسته فرهنگ ایثار اجتماعی است و متغیرهای مستقل شامل متغیرهایی است که بر مبنای نظر افراد مورد بررسی در جامعه به دست می‌آید که در تحلیل رگرسیون اثر این متغیرهای مستقل شناسایی شده بر وابسته بررسی می‌گردد.

یافته‌های پژوهش

در بخش تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد. در بخش آمار استنباطی در مرحله نخست برای بررسی سؤال و متغیرهای پژوهش از آزمون نرمال بودن داده‌ها استفاده شد که بیانگر این بود که داده‌ها از وضعیت نسبتاً نرمالی برخوردار نیستند. در زمان غیرنرمال بودن داده‌ها باید از آزمون ناپارامتریک استفاده شود که در این پژوهش از آزمون همبستگی اسپیرمن، برای تعیین ارتباط بین متغیرهای مستقل شناسایی شده و متغیر فرهنگ ایثار اجتماعی (متغیر وابسته) استفاده شد. آزمون همبستگی اسپیرمن برای متغیرهای تصادفی کاربرد دارد که از نمونه‌ای به نمونه دیگر تغییر می‌کند. با توجه به ابعاد شناسایی شده از مبانی نظری پژوهش (نگرشی، رفتاری و اجتماعی) این متغیرها به دلیل نگرش‌ها و رفتارهای متفاوت و محیط‌های متفاوتی که افراد جامعه مورد بررسی در آن حضور دارند، متغیر مستقل است. در مرحله دوم برای بررسی سؤالات پژوهش از آزمون رگرسیون تک متغیره برای تعیین میزان تأثیر متغیرهای مستقل بر فرهنگ ایثار اجتماعی (متغیر وابسته) استفاده گردیده است که در ادامه به بیان نتایج آن به صورت جداگانه برای هریک از سؤالات فرعی پرداخته شده است.

سؤال فرعی اول

آیا بعد نگرشی بر تقویت فرهنگ ایثار اجتماعی در بین اساتید دانشگاه آزاد اسلامی تهران شمال تأثیر معنادار دارد؟
برای بررسی میزان همبستگی میان دو متغیر «بعد نگرشی» و «فرهنگ ایثار اجتماعی» با توجه به توزیع غیرنرمال متغیرها، از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده می‌شود.

جدول ۲. نتایج آزمون اسپیرمن برای سؤال فرعی اول

همبستگی		
		فرهنگ ایثار اجتماعی
بعد نگرشی	ضریب همبستگی	۰,۱۳۲
	سطح معناداری (sig)	۰,۰۱۸
	تعداد نمونه آماری	۱۵۶
همبستگی در سطح ۰,۰۵ معنادار است (آزمون ۲ طرفه).		

با توجه به جدول (۲) در سطح تشخیص ۵ درصد خطا و با اطمینان ۹۵ درصد، عدد (۰,۱۳۲) بین ۱- و ۱+ برای متغیر «بعد نگرشی» مثبت به دست آمد بنابراین بین دو متغیر رابطه مثبت وجود دارد. برای بررسی میزان تأثیر عامل نگرش بر فرهنگ ایثار اجتماعی از آزمون رگرسیون استفاده شد.

جدول ۳. آزمون ANOVA برای بررسی سؤال فرعی اول

	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معناداری (sig)
رگرسیون	۲,۲۷۴	۱	۲,۲۷۴	۱۳,۶۴۶	۰,۰۰۰
باقی مانده	۵۳,۳۲۹	۱۵۵	۰,۱۶۷		
جمع	۵۵,۶۰۳	۱۵۶			
متغیر اول: بعد نگرشی					

نتایج آزمون ANOVA در رگرسیون در سطح اطمینان ۹۵ درصد در جدول (۳) با مقدار sig ۰,۰۰۰ حاکی از رابطه خطی بین این دو متغیر است؛ بنابراین باید از آزمون رگرسیون خطی ساده برای بررسی این سؤال استفاده شود.

جدول ۴. اطلاعات مدل رگرسیون خطی ساده در سؤال فرعی اول

ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	خطای معیار تخمین
۰,۲۰۲	۰,۰۴۱	۰,۰۳۸	۰,۴۰۸
عامل تأثیرگذار اول: بعد نگرشی			

اطلاعات مدل رگرسیون خطی ساده در سطح اطمینان ۹۵ درصد بیانگر این است که ضریب همبستگی بین دو متغیر بعد نگرشی و فرهنگ ایثار اجتماعی، ۰,۲۰۲ است که حاکی از رابطه مستقیم بین این دو متغیر است. ضریب تعیین تعدیل شده این مدل، ۰,۰۳۸ است که بیانگر آن است که متغیر بعد نگرشی و شاخص‌های آن توانسته است حدود ۳,۸ درصد از تغییرات متغیر فرهنگ ایثار اجتماعی را تبیین کند و مابقی تغییرات تحت تأثیر متغیرهای خارج از مدل هستند.

جدول ۵. نتایج آزمون رگرسیون خطی ساده برای سؤال فرعی اول

ضرایب					
	ضرایب‌های غیراستاندارد		ضرایب استاندارد	آماره t	سطح معناداری (sig)
	B	خطای استاندارد	بتا		
بعد نگرشی	۰,۱۴۵	۰,۰۳۹	۰,۲۰۲	۳,۶۹۴	۰,۰۰۰
مقدار ثابت	۲,۵۸۴	۰,۱۱۶		۲۲,۱۸۴	۰,۰۰۰

نتایج آزمون رگرسیون خطی ساده در سطح اطمینان ۹۵ درصد در جدول (۵) با مقدار sig ۰,۰۰۰ حاکی از رابطه خطی بین این دو متغیر است. این جدول نتایج مربوط به ضرایب رگرسیونی را نشان می‌دهد. ضریب استاندارد بتا، نشان‌دهنده سهم نسبی متغیر بعد نگرشی در تبیین متغیر فرهنگ ایثار اجتماعی است. ضریب استاندارد بتا برای متغیر مستقل بعد نگرشی ۰,۲۰۲ است که بیانگر تأثیر مثبت و مستقیم آن بر فرهنگ ایثار اجتماعی است؛ یعنی یک واحد تغییر در متغیر بعد نگرشی، باعث ۰,۲۰۲ واحد تغییر در متغیر فرهنگ ایثار اجتماعی می‌شود؛ بنابراین اثر بعد نگرشی بر تقویت فرهنگ ایثار اجتماعی تأیید می‌شود.

$$۵۸۴ + [(۰,۱۴۵) \times (\text{بعد نگرشی})] = \text{فرهنگ ایثار اجتماعی}$$

بررسی سؤال فرعی دوم

آیا بعد رفتاری بر تقویت فرهنگ ایثار اجتماعی در بین اساتید دانشگاه آزاد اسلامی

تهران شمال تأثیر معنادار دارد؟

برای بررسی میزان همبستگی میان دو متغیر «بعد رفتاری» و «فرهنگ ایثار اجتماعی» با توجه به توزیع غیرنرمال متغیرها، از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده می‌شود

جدول ۶. نتایج آزمون اسپیرمن برای سؤال فرعی دوم

همبستگی		
		فرهنگ ایثار اجتماعی
بعد رفتاری	ضریب همبستگی	۰,۱۱۵
	سطح معناداری (sig)	۰,۰۳۹
	تعداد نمونه آماری	۱۵۶
همبستگی در سطح ۰,۰۵ معنادار است (آزمون ۲ طرفه).		

با توجه به جدول (۶) در سطح تشخیص ۵ درصد خطا و اطمینان ۹۵ درصد، (۰,۱۱۵) بین ۱- و ۲+ برای متغیر «بعد رفتاری» مثبت به دست آمد بنابراین بین دو متغیر رابطه مثبت وجود دارد. برای بررسی میزان تأثیر عامل رفتاری بر فرهنگ ایثار اجتماعی از آزمون رگرسیون استفاده شد.

جدول ۷. آزمون ANOVA برای بررسی سؤال فرعی دوم

سطح معناداری (sig)	آماره F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات
۰,۰۰۲	۹,۶۷۴	۱,۶۳۲	۱	۱,۶۳۲
		۰,۱۶۹	۳۲۰	۵۳,۹۷۱
			۳۲۱	۵۵,۶۰۳
متغیر دوم: بعد رفتاری				

نتایج آزمون ANOVA در رگرسیون در سطح اطمینان ۹۵ درصد در جدول (۷) با مقدار $sig = 0,002$ حاکی از رابطه خطی بین این دو متغیر است؛ بنابراین باید از آزمون رگرسیون خطی ساده برای بررسی این سؤال استفاده شود.

جدول ۸. اطلاعات مدل رگرسیون خطی ساده در سؤال فرعی دوم

خطای معیار تخمین	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی
۰,۴۱۱	۰,۰۲۶	۰,۰۲۹	۰,۱۷۱
عامل تأثیرگذار دوم: بعد رفتاری			

اطلاعات مدل رگرسیون خطی ساده در سطح تشخیص ۵ درصد خطا و اطمینان ۹۵ درصد در جدول (۸) بیانگر این است که ضریب همبستگی بین دو متغیر بعد رفتاری و فرهنگ ایثار اجتماعی، ۰,۱۷۱ است که حاکی از رابطه مستقیم بین این دو متغیر است. ضریب تعیین تعدیل شده این مدل، ۰,۰۲۶ است که بیانگر آن است که متغیر بعد رفتاری و شاخص‌های آن توانسته است حدود ۲,۶ درصد از تغییرات متغیر فرهنگ ایثار اجتماعی را تبیین کند و مابقی تغییرات تحت تأثیر متغیرهای خارج از مدل هستند.

جدول ۹. نتایج آزمون رگرسیون خطی ساده برای سؤال فرعی دوم

ضرایب					
سطح معناداری (sig)	آماره t	ضرایب استاندارد		ضرایب‌های غیراستاندارد	
		بتا	خطای استاندارد	B	خطای استاندارد
۰,۰۰۲	۳,۱۱۰	۰,۱۷۱	۰,۰۳۷	۰,۱۱۵	بعد رفتاری
۰,۰۰۰	۲۳,۹۲۱		۰,۱۱۱	۲,۶۶۶	مقدار ثابت

نتایج آزمون رگرسیون خطی ساده در سطح تشخیص ۵ درصد خطا و اطمینان ۹۵ درصد در جدول (۹) مقدار sig ۰,۰۰۲ حاکی از رابطه خطی بین این دو متغیر است. این جدول نتایج مربوط به ضرایب رگرسیونی را نشان می‌دهد. ضریب استاندارد بتا، نشان‌دهنده سهم نسبی متغیر بعد رفتاری در تبیین متغیر فرهنگ ایثار اجتماعی است. ضریب استاندارد بتا برای متغیر بعد رفتاری ۰,۱۷۱ است که بیانگر تأثیر مثبت و مستقیم متغیر بعد رفتاری بر فرهنگ ایثار اجتماعی است؛ یعنی یک واحد تغییر در متغیر بعد رفتاری، باعث ۰,۱۷۱ واحد تغییر در متغیر فرهنگ ایثار اجتماعی می‌شود؛ بنابراین اثر بعد رفتاری بر فرهنگ ایثار اجتماعی تأیید می‌شود.

$$\text{فرهنگ ایثار اجتماعی} = [(0,115) \times (\text{بعد رفتاری})] + 2,666$$

بررسی سؤال فرعی سوم

آیا بعد اجتماعی بر تقویت فرهنگ ایثار اجتماعی در بین اساتید دانشگاه آزاد اسلامی تهران شمال تأثیر معنادار دارد؟

برای بررسی میزان همبستگی میان دو متغیر «بعد اجتماعی» و «فرهنگ ایثار اجتماعی» با توجه به توزیع غیرنرمال متغیرها، از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده می‌شود.

جدول ۱۰. نتایج آزمون اسپیرمن برای سؤال فرعی سوم

همبستگی		
		فرهنگ ایثار اجتماعی
بعد اجتماعی	ضریب همبستگی	۰,۴۰۳
	سطح معناداری (sig)	۰,۰۰۰
	تعداد نمونه آماری	۱۵۶
همبستگی در سطح ۰,۰۵ معنادار است (آزمون ۲ طرفه).		

با توجه به جدول (۱۰) در سطح تشخیص ۵ درصد خطا و اطمینان ۹۵ درصد، عدد (۰,۴۰۳) بین ۱- و ۱+ برای متغیر «بعد اجتماعی» مثبت به دست آمد، بنابراین بین دو متغیر رابطه مثبت وجود دارد. برای بررسی میزان تأثیر عامل اجتماعی بر فرهنگ ایثار اجتماعی از آزمون رگرسیون استفاده شد.

جدول ۱۱. آزمون ANOVA برای بررسی سؤال فرعی سوم

	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معناداری (sig)
رگرسیون	۱۳,۹۷۱	۱	۱۳,۹۷۱	۱۰۷,۳۹۰	۰,۰۰۰
باقی مانده	۴۱,۶۳۲	۳۲۰	۰,۱۳۰		
جمع	۵۵,۶۰۳	۳۲۱			
متغیر سوم: بعد اجتماعی					

نتایج آزمون ANOVA در رگرسیون در سطح تشخیص ۵ درصد خطا و اطمینان ۹۵ درصد در جدول (۱۱) با مقدار sig ۰,۰۰۰ حاکی از رابطه خطی بین این دو متغیر است؛ بنابراین باید از آزمون رگرسیون خطی ساده برای بررسی این سؤال استفاده شود.

جدول ۱۲. اطلاعات مدل رگرسیون خطی ساده در سؤال فرعی سوم

خطای معیار تخمین	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی
۰,۳۶۱	۰,۲۴۹	۰,۲۵۱	۰,۵۰۱
عامل تأثیرگذار سوم: بعد اجتماعی			

اطلاعات مدل رگرسیون خطی ساده در سطح تشخیص ۵ درصد خطا و اطمینان ۹۵ درصد در جدول (۱۲) بیانگر این است که ضریب همبستگی بین دو متغیر بعد اجتماعی و فرهنگ ایثار اجتماعی، ۰,۵۰۱ است که حاکی از رابطه مستقیم بین این دو متغیر است. ضریب تعیین تعدیل شده این مدل، ۰,۲۴۹ است که بیانگر آن است که متغیر بعد اجتماعی توانسته است حدود ۲۴,۹ درصد از تغییرات متغیر فرهنگ ایثار اجتماعی را تبیین کند و مابقی تغییرات تحت تأثیر متغیرهای خارج از مدل هستند.

جدول ۱۳. نتایج آزمون رگرسیون خطی ساده برای سؤال فرعی سوم

سطح معناداری (sig)	آماره t	ضرایب	
		ضرایب استاندارد	ضرایب های غیر استاندارد
		بتا	خطای استاندارد
۰,۰۰۰	۱۰,۳۶۳	۰,۵۰۱	۰,۳۲۷
۰,۰۰۰	۲۱,۰۰۳	۰,۰۹۷	۲,۰۲۷

نتایج آزمون رگرسیون خطی ساده در سطح تشخیص ۵ درصد خطا و اطمینان ۹۵ درصد در جدول (۱۳) با مقدار sig ۰,۰۰۰ حاکی از رابطه خطی بین این دو متغیر است. این جدول نتایج

مربوط به ضرایب رگرسیونی را نشان می‌دهد. ضریب استاندارد بتا، نشان‌دهنده سهم نسبی متغیر بعد اجتماعی در تبیین متغیر فرهنگ ایثار اجتماعی است. ضریب استاندارد بتا برای متغیر بعد اجتماعی ۰,۵۰۱ است که بیانگر تأثیر مثبت و مستقیم آن بر فرهنگ ایثار اجتماعی است؛ یعنی یک واحد تغییر در متغیر بعد اجتماعی، باعث ۰,۵۰۱ واحد تغییر در متغیر فرهنگ ایثار اجتماعی می‌شود؛ بنابراین بعد اجتماعی بر تقویت فرهنگ ایثار اجتماعی تأیید می‌شود.

$$۲,۰۲۷ + (۰,۳۲۷) \times (\text{بعد اجتماعی}) = \text{فرهنگ ایثار اجتماعی}$$

بحث و نتیجه‌گیری

ایثار اجتماعی یکی از جنبه‌های مفهوم ایثار است که اهمیت آن در جوامع و سازمان‌های امروزی اهمیت زیادی پیدا کرده است. به دلیل پیشرفت فناوری و مسائل اقتصادی و اجتماعی موجود در جامعه افراد از نظر اجتماعی از یکدیگر فاصله گرفته‌اند و روحیه منفعت‌طلبی و خودخواهی بر تفکر آن‌ها حاکم شده است. این مسائل زمینه توجه به مفهوم ایثار اجتماعی را ضرورت می‌بخشد. با توجه به اینکه دانشگاه به‌عنوان یک نهاد آموزشی و تربیتی می‌تواند نقش مهمی را در توسعه فرهنگی یا فناوریانه و... جامعه ایفا نماید، ضرورت توجه به مفهوم ایثار در دانشگاه و همچنین توسعه این ارزش از طریق دانشگاه به جامعه به دلیل تربیت نسل آینده توسط دانشگاه اهمیت می‌یابد. با توجه به این ضرورت، هدف این مقاله شناخت عوامل مؤثر بر تقویت فرهنگ ایثار اجتماعی در دانشگاه آزاد اسلامی است. با توجه به ادبیات نظری ارائه‌شده و بررسی میدانی که در بین جامعه دانشگاهی انجام گردید یافته‌های پژوهش نشان داد که برای تقویت این فرهنگ باید در زمینه بعدنگرشی، رفتاری و اجتماعی برنامه‌ریزی‌های لازم در دانشگاه انجام شود تا این فرهنگ از طریق اساتید در دانشگاه‌ها و به تبع آن در جامعه گسترش یابد.

یافته‌های پژوهش نشان داد در بعد نگرشی اهمیت عواملی مثل داشتن خلوص نیت، تقوا و پرهیزگاری و خودشناسی در انجام کار توسط اساتید، رعایت عدالت در بین مخاطبان که شامل دانشجویان و همکاران می‌شود، برای تقویت فرهنگ ایثار اجتماعی ضروری به نظر می‌رسد. علاوه بر این موضوع تعهد به اخلاقیات و رفتار اخلاقی در دانشگاه در تعامل با دانشجویان و همکاران از اهمیت بالایی برخوردار است. به‌علت اینکه اساتید در نقش معلمی تأثیر زیادی در

شکل‌گیری رفتار نسل آینده دارند در صورت توجه به این موضوع‌ها و رعایت آن در دانشگاه می‌توان به‌تعمیم این فرهنگ در دانشگاه و به‌تبع آن در سطح اجتماع نیز دست یافت. به عبارتی با داشتن باورهای مبتنی بر ایثار معرفتی مثال‌هایی از رفتارها یا و باورهای مبتنی بر ایثار در کلاس می‌توان به این مهم دست یافت. یافته‌های مربوط به اثر بعد نگرشی بر فرهنگ ایثار اجتماعی با یافته‌های غفاری (۱۳۹۳)، رعنائی (۱۳۹۶) و آقامحمدی (۱۳۹۸) همخوانی دارد.

بعد رفتاری نیز به‌عنوان متغیر دوم موردنظر در این پژوهش از نظر پاسخگویان به‌عنوان عامل مهمی در توسعه و تقویت فرهنگ ایثار مورد تأکید قرار گرفت. به‌طور معمول تغییرات نگرشی باعث تغییر رفتار در افراد می‌شود؛ بنابراین در صورت وجود نگرش و روحیه ایثار در افراد می‌توان انتظار داشت که رفتار آن‌ها نیز در جهت رفتارهای انسانی و نوع‌دوستی شکل گیرد. در مقاله پیش‌رو، بعد رفتاری متشکل از شاخص‌هایی مثل؛ جوانمردی و بخشش، مهرورزی، مردم‌داری، معادگرایی، انجام عمل صالح و... است. در جامعه دانشگاهی در صورت توجه اساتید به علم‌آموزی با نگاه خدامحوری و رفتار همراه با مهرورزی و محبت در پاسخگویی به دانشجویان و کمک به رفع مشکلات آن‌ها در زمینه آموزشی و روان‌شناختی می‌توان به بهبود و اصلاح رفتار آن‌ها و همچنین از طریق الگوسازی رفتار و یا معرفی افراد ایثارگر در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و... در جامعه به شکل‌گیری روحیه ایثارگری در آن‌ها کمک نمود. علاوه بر این تقویت فرهنگ ایثار از طریق رسانه‌های اجتماعی و شبکه‌های مجازی نیز جزء مواردی است که می‌تواند به توسعه این فرهنگ در سطح جامعه به‌خصوص قشر جوانان که بیشتر با این شبکه‌های اجتماعی در ارتباط هستند و از نظر زمانی بخش زیادی از زمان آن‌ها در استفاده از این شبکه‌های مجازی می‌گذرد کمک نماید. به‌عنوان مثال با ایجاد کانال‌ها یا گروه‌ها یا صفحاتی در شبکه‌های مجازی در زمینه ایثار اجتماعی فرهنگ‌سازی لازم صورت گیرد. یافته‌های این قسمت از پژوهش با نتایج پژوهش آقامحمدی (۱۳۹۸)، قاسم پور (۱۳۹۸) و مسعودی (۱۳۹۵) همخوانی دارد.

داشتن روحیه ایثار اجتماعی و مرتبط دانستن آن با نهادهای مختلف اجتماعی مثل نهاد خانواده و یا نهاد آموزشی که در جامعه وجود دارد و همچنین ارتباط بین دانشگاه با خانواده، مدرسه، مراکز مذهبی و سایر نهادها می‌تواند عامل مهمی در توسعه این فرهنگ به شمار آید. در

این امر با در نظر گرفتن اینکه فرهنگ ایثار در کشور ایران بر مبنای انقلاب اسلامی و ۸ سال دفاع مقدس جلوه برجسته‌ای در تاریخ کشور دارد و همچنین گذشت، رشادت و جوانمردی و رفتارهای اخلاقی و انسانی که در طول این دوران از این نسل وجود دارد می‌توان با معرفی افراد ایثارگر و ذکر رشادت‌های آن‌ها در دانشگاه فرهنگ ایثار اجتماعی را در دانشگاه ایجاد و تقویت نمود. شاخص‌هایی که در عامل اجتماعی این مقاله مورد تأیید قرار گرفت بر موضوعاتی مثل زنده نگه داشتن فرهنگ عاشورا در دانشگاه و یا نمایه‌سازی و صیای شهدا و دعوت از ایثارگران در دانشگاه برای معرفی فرهنگ ایثار، تقویت محصولات فرهنگی در قالب مقاله و یا کار علمی توسط اساتید و تعمیم آن به دانشجویان می‌توان به مهندسی فرهنگ در خصوص توسعه فرهنگ ایثار اجتماعی توجه نمود؛ بنابراین با توجه به یافته‌های این مقاله می‌توان با کاربرد عوامل و شاخص‌هایی که بر تقویت بعد نگرشی، رفتاری و اجتماعی متمرکز است به توسعه و تقویت فرهنگ ایثار اجتماعی در سطح دانشگاه و به تبع آن در سطح جامعه به دلیل ورود دانشجویان به جامعه بعد از تحصیل و اشتغال در مشاغل سازمانی و تعمیم این فرهنگ به سازمان‌های مختلفی که آن‌ها در آن مشغول به کار می‌شوند به تعمیم این فرهنگ در سطح جامعه کمک نمود.

منابع و مأخذ

آقامحمدی، جواد (۱۳۹۸). «واکاوی مؤلفه‌های ایثار اجتماعی در آموزه‌های قرآنی و تعیین جایگاه آن‌ها در اسناد تحولی آموزش و پرورش ایران»، *مجله پژوهشی دو فصلنامه علمی نامه فرهنگ و ارتباطات*، م، شماره ۲: ۴۵-۷۶.

دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۹۷). لغتنامه دهخدا. تهران.

حاجیان، طالب؛ مهدی کریمی، تقی آقاحسینی و سیدجواد موسوی‌زاده (۱۳۹۲). «رابطه بین ابعاد مدیریت اسلامی و رفتار شهروندی در بین کارکنان علوم پزشکی شهر اصفهان»، *دو فصلنامه علمی-تخصصی اسلام و مدیریت*، شماره ۳: ۱۶۰-۱۴۱.

حبیب‌زادگان، زهرا (۱۳۹۶)، *مبانی فلسفی ایثار و دلالت‌های تربیتی آن از منظر اسلام*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه الزهرا.

رسالت، سهیلا (۱۴۰۰). «بررسی نقش و جایگاه فعالان زن حوزه رسانه در ترویج فرهنگ ایثار». *دو فصلنامه شاهد اندیشه*، دوره جدید، شماره ۱: ۶۱-۴۳.

رعنائی کردشولی، حبیب ا...، نورا...محمدی، زهرا شهیدیان و احمد اللهیاری پورزنجان (۱۳۹۶). «ساخت مقیاس سنجش رفتارهای شهروندی سازمانی بر مبنای آموزه‌های اسلامی»، *فصلنامه مدیریت اسلامی*، شماره ۱: ۵۵-۳۵.

سالاریان، شاهرخ، محمد شفیق اسکی و سیدعبدا... اصفهانی (۱۳۹۸). «بایسته‌های مهندسی فرهنگ در جامعه از منظر قرآن با تأکید بر نقش فرهنگ ایثار». *دو فصلنامه شاهد اندیشه*. شماره ۱: ۱۷۶-۱۳۹.

شاه‌نوروزی، مهدی، رضا اسماعیلی، سهیلا پرستگاری و سیدجواد امام‌جمعه‌زاده (۱۳۹۶). «عوامل مؤثر بر ارتقاء اثربخشی شیوه‌های ترویج فرهنگ ایثار و شهادت». *مجله علمی - پژوهشی مدیریت فرهنگی*، شماره ۳۵ و ۳۶: ۷۰-۵۳.

عزیزی، بیتا (۱۳۹۳). «شناسایی و تحلیل مفهوم ایثار در آیات و روایات و بررسی آثار تربیتی آن». تهران: دانشگاه شاهد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد.

غفاری هنجین، زاهد و مریم دژگیر (۱۳۹۷). «نقش فرهنگ ایثار و شهادت به‌مثابه سرمایه اجتماعی در پیشرفت نظام جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه مقام معظم رهبری»، *فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش‌های انقلاب اسلامی*، شماره ۵: ۱۲۴-۹۲.

قاسم‌پور، حامد. کرم خلیلی و مجتبی یاسینی‌فرد (۱۳۹۸). «اثرات فرهنگ ایثار و شهادت بر رفتار شهروند سازمانی: تبیین نقش میانجی سرمایه اجتماعی». *فصلنامه مطالعات منابع انسانی*. شماره ۳: ۱۳۴-۱۰۱.

- کاظمی، افسانه، زاهد غفاری هشیجین و عباس کشاورز شکری (۱۳۹۵). «بررسی مؤلفه‌های جمعی فرهنگ ایثار و شهادت در خاطرات آزادگان دفاع مقدس به‌مثابه سرمایه اجتماعی» **دو فصلنامه علمی- پژوهشی پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی**، شماره ۱۴: ۱۴۷-۱۳۹.
- مسعودی، حبیب؛ مریم اسکافی و غلامرضا صدیق (۱۳۹۴)، «سیاست پژوهی ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در سازمان‌های دولتی استان خراسان رضوی»، **فصلنامه مطالعات ملی**، شماره ۲: ۱۰۷-۹۰.
- مرتضوی، سیدمحسن (۱۳۹۱). **بررسی عناصر و مؤلفه‌های ایثار و شهادت در ادبیات کودک و نوجوان**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. شیراز: دانشگاه شیراز.
- مزیدی، محمد (۱۳۹۱). «تبیین مؤلفه‌های نظریه اشتیاق در بررسی مفهوم ایثار و شهادت». مجموعه مقالات اولین نشست علمی بررسی جایگاه فرهنگ ایثار و شهادت در نظام تعلیم و تربیت. شیراز: دانشگاه شیراز.
- مقدم‌زاده، علی؛ حسن نجفی، و مهدی سبحانی نهاد (۱۳۹۴). «بررسی جایگاه الگوی مفهومی فرهنگ ایثار و شهادت و ارزیابی میزان تحقق آن در اهداف مصوب دوره متوسطه ایران». **فصلنامه پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی**، شماره ۱۲: ۲۲-۱.
- موسی‌پور، نعمت‌ا... (۱۳۹۱). «ترویج فرهنگ ایثار و شهادت به کمک برنامه درسی در دوره ابتدایی». **فصلنامه تحقیقات فرهنگی**. شماره ۳: ۱۲۶-۱۰۳.

Kanas,A.,Scheepers,P.,and Sterkens,C.(2015).interregligious contact and out-group trust :finding from conflict and non-conflict regions in Indonoesia and the Philippines .Sterkens, CJA: Vermeer , PADM(ed.),religion,migretion and conflict,121-146.